

ALİ CANİP [YÖNTEM] I*

Martin Hartmann**

- Yavaş yavaş millî edebiyat uyanmaya başladı. Yani konuştuğumuz saf, sade güzel Türkçe ile şiirler, edebî parçalar okumak saadetine nail olduk. “Her millet kendi lisanında yaşar.” Lisan vatan kadar mukaddestir. Fiilî vatanımız olan Türkiye’de, millî vatanımız olan bütün Turan’da nasıl yabancı düşmanlar bulunmasını

* Yan sayfadaki resim: *Nevsal-i Millî*, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, Der-saadet [İstanbul] 1330/1914, s. 298.

Resmin altında Ali Canip’in kendi el yazısı ve imzasıyla: Söyle çehren kadar ölüm sarı mı?

** Martin Hartmann, *Dichter der neuen Türkei / Yeni Türkiye’nin Şairleri*’nde, Ömer Seyfettin’in 1914 tarihli *Nevsal-i Millî*’de Ali Canip için yazdığı “Ali Canip Bey ve Sanatı” başlıklı biyografiyi / hayat hikâyesini, bazı ekleme ve çıkarmalarla Almancaya çevirerek olduğu gibi almış. Biz Hartmann’ın Ömer Seyfettin’den çevirdiği metni, bir daha Türkçeye çevirmek yerine, onun *Nevsal-i Millî*’deki özgün biçimini ikiye bölerek vereceğiz. Hartmann’ın çevirmediği, atladığı ya da çıkardığı cümleler, altı çizilerek gösterilecektir: krş. Ömer Seyfettin, “Ali Canip Bey ve Sanatı”, *Nevsal-i Millî*, s. 299-303.; Martin Hartmann, “Ali Dschanib”, *Dichter der neuen Türkei*, (Yayımlayan: Georg Kampffmeyer), Der Neue Orient, Berlin 1919, s. 95-102. Yine Hartmann’ın söz konusu metninde dipnotlar bulunmaktadır. Bunlar alt metinde, bizim dipnotlarımızla karıştırılmaması için “Hartmann.” biçiminde verilmektedir. Büyük ölçüde Martin Hartmann’ın yazım ve noktala işaretlerine uyulmaya çalışıldı. Ancak yazarın alıntıladığı özgün metnin yazım ve noktalama işaretleri de karışıklığa yol açmadığı durumlarda gösterildi. Hartmann kendi metninde, hem köşeli [] hem de yay ayraç () kullanmaktadır. Dolayısıyla bizim açıklamalarımız kaşlı ayraç { } içinde gösterilmektedir. Ayrıca alıntılanan metin yeni harflere aktarılırken çeviri yazı işaretleri kullanılmadı. Söz konusu yazımda uzunlukların gösterilmesinin zorunlu olduğu durumlarda düzeltme işaretinden “^”, ayın ve hemzelerin gösterilmesinin zorunlu olduğu durumlarda kesme işaretinden “ ” yararlanılmıştır. Yine de yazımızda karışıklığa yol açar endişesiyle genelde uzunlukların, ayın ve hemze gibi ses değerlerinin yeni yazıya yansıtılmasından kaçınılmıştır. Söz konusu her iki metin, karşılaştırılarak -bütün açıklamalarıyla birlikte- Mustafa Atiker tarafından yayımlanmaktadır.

سویڈن جیوهنگ قد - نولوم صاری می؟

عنبر

istememezsek lisanımızda da Türkleşmemiş ecnebi¹ kelimeleri, ecnebi kaide-leri istemeyiz.

Millî gurura, millî izzet-i nefse² malik olmayan³ eskiler güzel Türkçemi-ze giren yabancı kelimelerin Türkleşmemesine, ecnebi kaidelerin ecnebi kelimelerle sanki kendi öz yurtlarında imiş gibi hâkimiyetlerine kızmıyorlardı. Uyanan Türk gençliği bu hâkimiyete kızdı. Çünkü lisanlarını milliyetleri kadar seviyorlardı. “Yeni Lisan” namı altında hakiki Türkçeyi konuştuğumuz güzel ve ahenkli lisanı meydana çıkarmak, gayr-ı millî Enderun Edebiyatı’nın yadigârı olan o eski[,] terkipli⁴ ve muğlak⁵ edebiyat lisanını bırakmak istiyorlardı.

“Osmanlıca” diye Arapça, Acemce, Türkçe kelime ve kaidelerden mürekkep⁶ bir lisan olamayacağını lisaniyat ilmi⁷ söylediği gibi Şemsettin Sami Bey⁸ tekrar ediyor ve “bu âdet-i ilahiyeye mugayirdir”⁹ diyordu. Sonra hangi millete mensup olduklarını bilen gençler kullandıkları yeni lisanı, bu hakiki, güzel ve sade Türkçeyi şöyle izah ediyorlardı:

1. Arapça, Acemce terkip ve cemi¹⁰ kaideleri kullanılmayacak (ıstılahlar¹¹ ve müfret¹² makamında kullanılan cemi’ler müstesna. Sadrazam, ah-lak, kâinat gibi...){.}

1 Yabancı.

2 Öz saygıya.

3 Sahip olmayan.

4 Tamlamalı.

5 Karışık, anlaması güç.

6 Oluşan, oluşmuş.

7 Dil bilimi.

8 Hartmann: Şemsettin Sami *Fraşeri* adıyla bilinen eski bir sülaleden gelen meşhur Arnavut. Ciddi bilimsel çalışmalar için gerekli bilgi ve becerisi, araştırma ve malzeme toplama azmi çağdaşlarının kat kat üstündedir. Çok güç koşullar ve her an gammazlanma korkusu altında çalışarak kendine *Kâmûsü'l-a'lâm* ve *Kâmûs-ı Türki* gibi ölümsüz anıtlar dikti. Yalnızca edebiyata değil başka alanlara da hâkim olmasına rağmen barındırdığı çok ince dil duygusuyla Mehmet Emin’in *Türkçe Şiirler*’le yaptığı işi görmezlikten gelmeyerek onu sevinçle karşılamasını da bilmiştir (*Mektuplar* s. 90.). { *Der islamische Orient: Berichte und Forschungen C III*, Verlag Rudolf Haupt, 1910 Leibzig, s. 90.}

9 İlahî yasaya terstir.

10 Çoğul.

11 Terimler.

12 Tekil.

2. “Ama, şayet, yani, lakin gibi Türkçeleşmiş ve tekellüm¹³ lisanına geçmiş olan edatlardan maada¹⁴ Arapça, Acemce edatlar kullanılmayacak.

3. Türkçede millî ve basit sarf¹⁵ hâkim tanılacak, tekellüm lisanı, birçok Türkler tarafından anlaşılan latif ve tatlı “İstanbul Türkçesi” nazım ve nesirde¹⁶ bedâata¹⁷ misal ve mikyas¹⁸ addolunacak.¹⁹

Konuşulan tabii Türkçeye doğru yürünmek isteniyordu. Bu hareketten ne tasfiyeciler (Puristen: Puristler)²⁰, ne de Enderun Edebiyatı fesahatçıları²¹ memnun oldular.

— Bu mühim bir şey değildir, diyorlardı. Mademki Arapça ve Acemce kelimeler yine kalıyor, eski lisanla yeni lisanın o kadar büyük bir farkı yok.

Hâlbuki gayet büyük bir fark vardı. Şinasi ve ondan sonra gelenler Türkçeden yalnız atf-ı tefsirîleri [atf-ı tefsirî: açıklayıcı tekrar] kaldırmışlardı.

13 Konuşma.

14 Başka.

15 Arapçada “sarf” kelime/biçim bilgisi ve “nahiv” cümle bilgisi/söz dizimi anlamındadır. Osmanlı Türkçesinde de sıklıkla “sarf ve nahiv” biçiminde yan yana kullanılır. Ancak burada “sarf” tek başına olsa da yine dil bilgisi anlamındadır. ; Hartmann bu sözcüğün geçtiği cümleyi çevirmemiştir.

16 Şiirde ve düzyazıda.

17 Dil güzelliğine.

18 Örnek ve ölçü olarak alınacak.

19 Hartmann: Ömer Seyfettin *Turan* gazetesinin 10.11.1915 tarihli 1451. sayısında *İstanbul Türkçesi* için özel ve zihin açıcı bir makale kaleme almıştır. Söz konusu makale yayımlanır yayımlanmaz Friedrich Schrader tarafından Almancaya uyarlanmış biçimiyle *Osmanischer Lloyd*'a aktarıldı. {Almanca adı *Osmanischer Lloyd*, Fransızca adı *Lloyd Ottoman* olan *Osmanlıca Lloyd* 1908'den 1918'e kadar İstanbul'da çıkmış günlük gazete. Söz konusu gazetenin yayın dili Almanca ve Fransızcadır.}

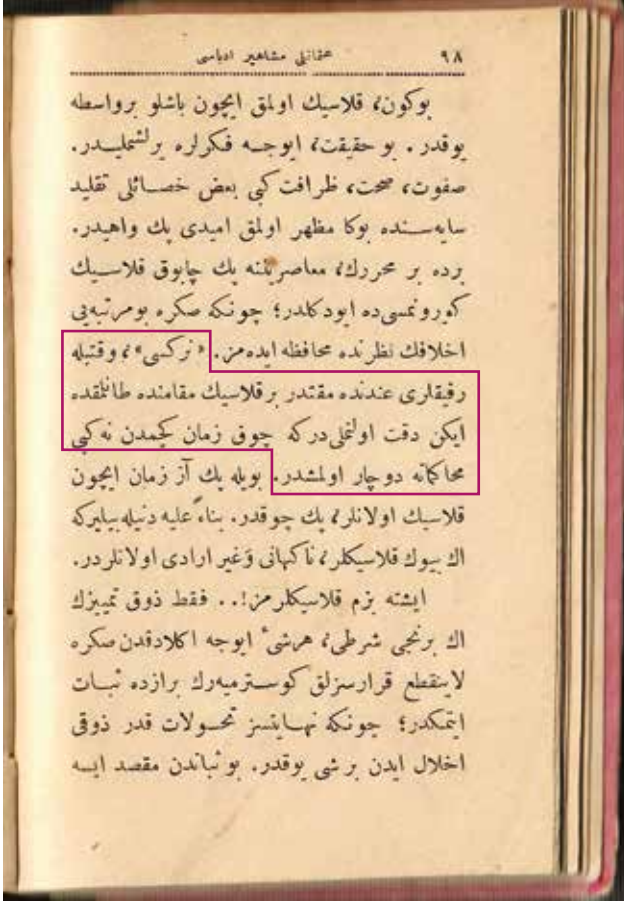
20 Hartmann: *Tasfiyeciler* yukarıdaki bağlam dikkate alındığında *Puristler: Saflaştırmacılardan/Özleştirmeçiler*'den başka bir anlama gelmez. Burada bizim *bugün Sprachreiniger/Dil arındırıcılarından, temizleyicilerinden* 'nden anladığımız; dili yalınlaştıranlardan/ıslah ediciler'den söz edilmemektedir. Karl Foy'un *Osmanlılarda Özleştirmeçilik* başlıklı çalışmasında da gösterdiği gibi bizdeki dil temizliğinin daha eski bir anlamından yola çıkılmaktadır: “Der Purismus bei den Osmanen“, MSOS 1898, Abt. 2, S. 20 ff. Bu çalışmayı güvenilir bir kaynak olarak *Mektuplar*'da sayfa 47'deki değerlendirmem ve buna ilişkin sayfa 199 ve devamındaki 38 numaralı açıklamamda kullandım.

21 Saray edebiyatının güzel konuşma ustaları/sanatçıları.

Nergis Lisanı²² yine yaşıyordu. Arapça ve Acemce terkip kaideleri yine Türkçe sarfının tamamîyetini²³ bozuyor, yazı lisanıyla konuşma lisanı birbirinden ayrılıyordu. Yeni Lisancılar Türkçe millî sarfının hâkimiyetini,

22 Hartmann: Bu metinde gerçekten Nergis Lisanı/Dili var; Burada Nergisî'ye yer vermek gibi bir düşüncem de yok; Türklerle konuşmamda bana Nergisî'nin, dilinin çapraşıklığı yüzünden zaman zaman kültürlü insanların bile anlamakta güçlük çektiği bir yazar olduğu söylendi. İsmail Hakkı'nın {Alişanzade} kitapçığında {Muallim Naci Efendi} Naci hakkında, onu hemen her zaman klasiklikle yan yana gösterme çabukluğu Nergisî üzerinden, Nergisî örnek gösterilerek açıklanmaktadır:

Bir de bir muharririn/yazarın muasırînine/çağdaşlarına pek çok klasik görünmesi de iyi değildir; çünkü sonra bu mertebeyi ahlafların/kendisinden sonra gelenlerin gözünde muhafaza edemez. "Nergisî", vaktiyle refikleri indinde/kendi çağdaşlarınınca muktedir bir klasik makamında/usta bir klasik olarak tanılmakta iken/görölmekteyken dikkat olunmalıdır ki çok zaman geçmeden ne gibi muhakemata duçar olmuştur/eleştirilere maruz kalmıştır (s. 98, 7. satır vd.). { İsmail Hakkı, Muallim Naci Efendi, Nişan Berberyan Matbaası, İstanbul 1311/1895-1896, s. 98.}

23 Bütünlüğünü.

tamamiyetini temin etmeye çalıştılar. Tasfiyecilere cevap olarak diyorlardı ki:

Her lisan cezirlerinden²⁴ değil tasarruflarından²⁵ mürekkeptir. Türkçeye giren ve manasını Türk halkının bildiği her Arapça ve Acemce kelime Türkçedir. Mesela “ateş” gibi tamamıyla taarruf{?}²⁶ {tasarruf?} olunmuş bir kelime “od” gibi kökçe Türk olan bir kelimeden ziyade Türk’tür. Bugün biz sizin gibi “od” demez, fakat “ateş” deriz. Çünkü Türkler bu kelimenin manasını öğrenmişler ve kendilerine mâl etmişlerdir. Hâlbuki lisanda asıl yabancı olan Arapça ve Acemce terkip kaideleri, cemi’ edatları vesairidir. Mesela “memurîn-i hükûmet” Türkçe değildir. Enderuncadır. Fakat “hükûmet memurları” Türkçedir. Çünkü “hükûmet ve memur” kelimeleri Türkçeye girmiştir. Yalnız yabancı olan ecnebi terkip kaidesidir. “Asâkir-i Osmaniye” Türkçe değildir. Fakat “Osmanlı askerleri” pekâlâ Türkçedir. Çünkü Türk harfinin[?] ²⁷ {sarfinin} hâkimiyeti altında söylenmiştir.

Konuşulan tabii lisana asla giremeyen bu ecnebi kaideleri edebiyat lisanından da atarsak fazla ve lüzumsuz ecnebi kelimeler de sahifelerimizde yaşamayacak, kendi vatanlarına kapitülasyonsuz kalmış bir ecnebi gibi savuşup gidecektir. Mesela ecnebi terkip kaideleri atılırsa “seng-i mezar” diyemeyeceğiz. Türk sarfıyla terkip yaparken de “mezar sengi” diyemeyeceğiz. Çünkü zevkimiz mani olacak. Desek desek “mezar taşı” diyeceğiz ki, mezar da taş da birbirinden farksız Türkçedir. Ve “seng” kelimesinin lisanımızda “taş” dururken ve “taş”la arasında anatça²⁸ hiç fark yokken ancak

24 Köklerinden.

25 Yerleşik kullanımlarından.

26 “Taarruf”, Arapçadan alıntı bir sözcük ve bilinme anlamına gelir. Bilmek anlamındaki “irfan” ve “marifet” mastarlarıyla kökteştir, yani aynı kökten türetilmiştir. Aynı kökten türetilen bir başka sözcük de Osmanlı Türkçesi hukuk dilinde geleneksel hukuk anlamındaki “örf” kavramıdır. Buna göre taarrufun örflleşme, örf/âdet hâline gelen eylem ya da davranış; anlamı da vardır; an acting according to customs (not according to the canon law of Islam), bk. James Redhouse, “taarruf”, *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, 16. bs., Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 1071.

Burada ol- yardımcı fiiliyle birlikte “taarruf olun-“ biçiminde karşımıza çıkıyor. Bunun bir baskı yanlışı olduğu düşünüldüğünde Uyguner gibi “tasarruf” biçiminde de okunabilir, bk. *Ömer Seyfettin: Sanat ve Edebiyat Yazıları* (Hazırlayan: Muzaffer Uyguner), Bilgi Yay., Ankara 1990, s. 41. Hartmann da yukarıdaki sözcüğün geçtiği cümleyi Almancaya “ein Wort, das vollkommen bekannt ist, wie ates/ates gibi çok iyi bilinen bir sözcük” biçiminde çevirmektedir. Bütün bu açıklamalara göre “taarruf olunmuş” çok iyi bilinen, örflleşmiş, yerleşip kök salmış, örf ve âdet hâline gelmiş vb. anlamlara gelmektedir. Ancak Ali Canip’in buradaki dil anlayışı ve sözcük dağarcığı göz önüne alındığında “taarruf olunmuş” değil “tasarruf olunmuş” yani “kullanım olarak yerleşmiş” demek istediği, kısaca bir dizgi yanlışı dolayısıyla “taarruf” sözcüğüyle karşı karşıya kaldığımızı düşünmek akla daha yatkın gelmektedir.

27 Burada “harf” yanlışı dizilmiş bir sözcük, doğrusu “sarf”tır.

28 İnce ayrıntılar bakımından.

ecnebi terkip kaidesinin hatırı için ve onun sayesinde yaşadığını anlayacağız...

Hasılı Yeni Lisancılar yalnız millî Türk sarfının hâkimiyetini temin etmeye ve lüzumlu lüzumsuz, ecnebi ve gayr-i Türk kelimelerin tasfiyesini milletin selifesine{?} {selikasına}²⁹, tabiatına, zevkine, tecvidine³⁰ bırakıyor, tasfiyeciler gibi ölüleri diriltmeye kalkmıyorlardı.

Ve karşılarında tasfiyecilerden başka Enderun fesahatçılarını da gördüler. Bunlar diyorlardı ki:

— Bu gençler bir lisan tesis etmek istiyorlar. Hâlbuki bir lisan tesis edilmez, teessüs eder. Yine bu gençler birtakım kaideler koymak istiyorlar. Hâlbuki bir lisana hariçten ve birkaç kişinin teşebbüsüyle kaide vazolunamaz.

Hâlbuki Yeni Lisancılar bir lisan tesis etmek istemiyorlardı. Onların maksadı asırlardan beri teessüs etmiş[,] konuşulan tabii Türkçeyi edebiyat lisanı yapmaktı. Tetkik ettiler. Gördüler ki konuşulan Türk lisanında cümleler gayet kısa idi ve atf-ı tefsirîler yoktu. Arapça, Acemce terkip ve cemi' kaideleri konuşulurken asla kullanılmıyordu. Hatta halk “mülazım-i evvel, mülazım-i sani” gibi resmî ıstılahları bile bozarak millî Türk sarfıyla eda etmeye çalışıyor “evvel mülazım, sani mülazım” diyordu.

Sonra Yeni Lisancılar birtakım kaideler koymak istemiyorlardı. Vaktiyle Enderuncular tarafından Türkçenin tabiatına, zevkine, selikasına muhalif olan[,] zorla konulan ve asla halkın anlayıp tarif etmediği Arapça, Acemce terkip kaidelerini ve ecnebi edatları kaldırmak istiyorlardı. Enderun fesahatçıları dikkat etseler yeni lisana, konuşulan tabii, saf, güzel ve sade Türkçeye tecavüz ederken kendi milliyetsiz tahrir³¹ ve edebiyat lisanlarının gayr-ı tabiiliğini meydana çıkardıklarını anlayacaklardı.

Hasılı uzatmayayım. Hakikat yürüdü. Ve bir şey onu tutamadı. “Lisaniyat” ilmiyle biraz uğraşan eski Arapça ve Acemce terkipli ve alacalı Enderun Lisanının [Hofsprache: Saray Dili]³² münasebetsizliğini ve manasızlığını an-

29 Konuşma tarzı.

30 Söyleyiş/okuma kurallarına.

31 Yazı, yazışma.

32 Hartmann: Özgün metinde *enderun lisanı*; Çoğunlukla aşağılayıcı yan anlamıyla: *enderun argosu* ile birlikte bulunur (krş. *Nevsal-i Milli*, s. 299, satır 25 *enderun edebiyatı fesahatçıları/saray edebiyatı hitabet sanatçıları*, aynı yerde satır 34 ve 37'de.) {Hartmann'ın gösterdiği yerde yani satır 34 ve 37'de *enderun edebiyatı fesahatçıları* ya da *enderun fesahatçıları* yoktur. Yalnız sayfa 300, satır 26'da *enderun fesahatçıları* sözü geçmektedir.} Bu tamlama yapı olarak doğrudur; bu doğal olmayan yaldızlı dil önce saray tarafından himaye edildi ve oradan da resmî görevlere atanmada kendilerine öncelik tanınan saray kullarına, efendiler çevresine geçti. Onlar da bu dili gündelik hayatta kullandılar. Saray şairi, saray tarihçileri ve benzerleri alışıldık içgüdülere dalkavukluk ede dursun, saray çevresi dilini

ladı. “Millî Edebiyat” iştihakı millî harfin{?}³³ {sarfin} hâkimiyeti iddiasını da doğurdu. Yavaş yavaş, Nergis Lisanının hâlâ aramızda kalan yavruları gibi lehçemizi bozan, dilimizi dolaştıran terkipleri yakında mey, mahbup, saki gibi, seciler gibi kaybolacak.

Yeni Lisan iyice yayılınca fesahatçıların daima bozmaya çalıştığı “Türk Tecvidi” de canlanacak, Türkçeye giren her kelimeyi şivemize uyduracaktır.

Mesela Türkçe kelimeler hafif başlarsa hafif, ağır başlarsa ağır biter.

“Yara, para, hasta, düşman” gibi. Ecnebi terkipler olmazsa “yâre-i hicran, haste-i firkat, düşmen-i din” diyemeyeceğiz. Ve: “Hicran yarası, firkat hastası, din düşmanı...” diyerek millî Türk tecvidimizi Arap ve Acem şivesinin hatırı için harap etmeyeceğiz.

İşte bu konuşulan saf, sade, terkipsiz ve tabii Türkçe ile, Yeni Lisanla ilk defa bize güzel şiirler yazan Ali Canip Bey’dir. Sanatını ve bazı parçalarını tahlil etmek istiyorum. Karilerime³⁴ onun şiirlerindeki güzelliği göstermek için biraz Yeni Lisandan bahse mecbur oldum.

Ali Canip Bey millî edebiyat mevzularını, memleketimizde, yaşadığımız muhitin içinde bulmuş ve konuştuğumuz saf ve tabii Türkçe ile terennüm etmiştir. Ve zannediyorum ki {Antoine} Albalat’nın: “İyi tasvir etmek, yani tabiatın hissini vermek için (tabiatına göre) yapmak lazımdır.” nasihatine yabancı kalmamış. İşte benim en beğendiğim, en derin şiirlerden daha derin bulduğum, en büyük şiirlerden daha büyük gördüğüm mini mini bir şiiri: (İlk önce *Genç Kalemler* dergisinin 15. sayısının 54. sayfasında “Yalılar 6.1.1327/13.1.1912” bilgisiyle çıkmıştır.) {*Genç Kalemler Dergisi*, (Hazırlayanlar: İsmail Parlatır, Nurullah Çetin), TDK Yay., Ankara 1999: Ali Canip, “Sokak Feneri”, Yalılar 6 Kânunusani 1327, C III, S. 15, s. 352.}

çürütmede bir hayli mesafe almış, üstüne üstlük bir de Osmanlı hanedanında özel bir jargon ortaya çıkmıştı. En azından Abdülhamit, mükemmel derecede Türkçe bilen ve o yüzden kendisiyle böyle şeyler hakkında sohbet ettiği bir Alman devlet adamına bunun böyle olduğunu doğrulamıştır. Yeni dönem buraya değişimi de beraberinde getirdi. Bugün artık kimse padişah, şehzadeler ve sultan hanımlar nasıl konuşuyor diye sormuyor. Onlar da artık eskisinden çok daha fazla örf; ilke olarak İslam toplumunda ilahî yasanın hemen yanı başında geçerli olan toplumsal vicdana bakarak hareket ediyorlar. Ki kutsal yasanın {şeriatın} da örfün yalnızca bir görünüm biçimi olduğu {fikri} kabul görmeye başladı ve ilk olarak Gökâlp bunu { bu fikri} açıkça herkesin önünde ifade etme cesareti göstermiştir.

33 Burada “harf” yanlış dizilmiş bir sözcük, doğrusu “sarf”tır.

34 Okuyucularıma.

SOKAK FENERİ

Ölü bir camdan ağlayan korku
İniyor serseri ve boş geceye;
Kaldırımlar bütün sükût³⁵, uyku...

Her duvar, her kovukta şimdi niye³⁶
Bir büyük göz niyaz eder³⁷, ağlar
“Dinsin artık bu gizli şüphe!” diye?

Korkarım...³⁸ saklanır heyulalar³⁹...
Bana der: “İşte bir sahife, oku,
Sarı gölgemde hasta kalbin var!..”

Ölü bir camdan ağlayan korku...⁴⁰

Bu sokak feneri Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de görülen sokak fenerlerinden, lükslü, şaşaalı, cevval⁴¹ elektrik fenerlerinden de değildir. Bizim kendi diyarımızın, zavallı Türk ilinin hücre⁴² {üçra} bir mahallesindeki bir belediye fenerciğidir. On satır, mini mini on satır... Fakat içinde bütün bir Türklüğün, bugünkü zavallı ve perişan Türklüğün ruhu var. Tenha ve eski sokaklarımızdaki gaz lambalarına dikkat ediniz. O aydınlık “Ölü bir camdan ağlayan korku” değil midir? Evet bir korku ki yıllarca silinmemiş, sararmış bir camdan akıyor[.] Sonra bu serseri gecelerde kaldırımlara bakınız, nasıl bir sükût, bir uyku saklar. Bu serseri gecenin içinde ağlayan bu alil⁴³ ışık hiçbir yeri aydınlatamaz. Yavaşça duvarlara dönünüz. Hepsinde

35 Sessizlik.

36 Yukarıdaki sözcük *Nevsal-i Millî*'de “yine”, özgün metinde “niye” biçiminde yazılmıştır.

37 Yakarır.

38 Söz konusu noktalama işareti *Nevsal-i Millî*'de (.), özgün metinde (...) biçimindedir.

39 Korkunç hayaller.

40 Söz konusu noktalama işareti *Nevsal-i Millî*'de (.), özgün metinde (...) biçimindedir.

41 Canlı, parlak ışıklı.

42 Üçra sözcüğü halk ağzında “hücre” biçiminde de kullanılmaktadır.

43 Hastalıklı.

sanki saklı birer göz vardır ki Şark'ın bu ezeli ve ebedi⁴⁴ gizli şüphesinin artık dinmesi için niyaz eder... O zaman korkarsınız, sizi de Şark'ın ruhu, esrar ile dolu ruhu bent etmiştir. Korkarsınız. Etrafınızı alan heyulalar saklanılır. O zaman yine o "Ölü bir camdan ağlayan korku" ile yalnız kalırsınız. O der ki: "İşte bir sahife, oku, sarı gölgede hasta kalbin var."

Evet bu feci sahifede, ey bugünkü perişan Türk ilinin perişan çocuğu! Senin hasta kalbin var, oku...

Bu bir şiir ki tam tabiata göre...

Şiirde "tabiata göre d'après nature" demek ifadenin, teşbihin, istiarenin, hulasa⁴⁵ hiçbir şeyin "mücerret⁴⁶ abstrait" olmaması "müşebbeh⁴⁷ concret" bulunmasıdır. Halit Ziya Bey'i okuyunuz, evet bilhassa Halit Ziya Bey'i okuyunuz.{.} Bütün teşbihleri, bütün (imaj)ları mücerrettir. Yani teşbihi teşbih için yapmıştır. {Tevfik} Fikret Bey'de de bu vardır. Mesela:

Çocuk o (vaz'-ı yetimâne)siyle⁴⁸ bir (dürr-i nâb)⁴⁹

Kadın o (hâl-i harabıyla)⁵⁰ bir şikeste sadef!⁵¹

Çocuk neden (dürr-i nâb?) kadın neden (şikeste sadef?) Bu teşbih "dapre natür" {d'après nature} müdür? Asla... Meşhur "dürr-i yetim" klişesi yok mu?... Bir de rahmetli Cevdet Paşa'nın "*Belagat-ı Osmaniye*"sinde anlattığı "vech-i şebeh"⁵² var ya... Hazır çocuk da öksüz imiş. Şair Himmet[?]⁵³ {Şair-i himmet?}⁵⁴"inci"ye benzetiyor... Şüphe yok "inci" yazılınca arkadan (gül ile bülbül gibi) sadef de geliyor... İşte Enderun Edebiyatı! Ali Canip Bey bu klişecilikten kurtulmak ve Millî Edebiyatımızı da kurtarmak istiyor. Mau-

44 Öncesi ve sonu olmayan.

45 Kısaca.

46 Soyut.

47 Somut.

48 Yetime benzer duruşuyla.

49 Saf inci.

50 Harap/çökmüş hâliyle.

51 Kırık, kırılmış sedef.

52 Benzetme yönü.

53 Uyguner bu iki sözcüğü "Şair Himmet" biçiminde okumaktadır, bk. *Ömer Seyfettin: Sanat ve Edebiyat Yazıları*, s. 45. Burada 16-17. yüzyıl Alevi-Bektaşî şairi Kul Himmet'ten ya da başka bir şairden mi söz edilmektedir? Bilemeyiz. Ancak bu sözcük yanlış ya da eksik dizilmiştir. Onun yerinde gayretli ya da gayretkeş anlamına gelen bir başka sözcük olmalıydı. Çünkü burada Tevfik Fikret ve şiiri eleştirilmektedir. Hartmann da aynı düşünceyle bunu Almancaya "der eifrige Dichter" yani "gayretkeş şair" biçiminde aktarmaktadır.

54 Yukarıdaki sözcüğü "Şair-i himmet" biçiminde okumak da -özgün metinde sözcüğün mimden sonra güzel he getirilerek yazılması dolayısıyla- doğru olmasa da Hartmann'ın verdiği anlama en yakın ve en doğru okuma biçimidir.

passant'ın “Kelimelerin bir ruhu vardır.” sözüne kail⁵⁵... Evet kelimelerin bir ruhu vardır. Bu ruhu bulmalı. Sonra ifadelerimiz tamamıyla “müşebbeh” olmalı. Gürültüye, tantanaya lüzum yok. Lüzumsuz sahifeler doldurmamalı. Artık Süleyman Nazif Bey gibi (nâhüda-yı Hüda-nâşinas) [der gottlose Kapitän/Tanrı tanımaz gemi kaptanı; burada her şeyi altüst eden bir dizgi yanlışı var.]⁵⁶ terkiğini edebiyat zannetmemeli... Sokak fenerini gözünüzün önüne getiriniz. İhtiyar ve tembel fenercinin silmediği, senelerce silmediği o cam “ölü”dür. Ve (gubâr-ı pür-iğbirar ile malâmal⁵⁷...) diye bir satır laf dizmeye lüzum yoktur. O zavallı ışık da “ümid-i vâ-pesini-şebâp!!!⁵⁸” gibi klişelerle anlatılamaz. Bu ışığa dikkat ediniz? Nedir? Bir korku... Öyle değil mi? Bu bir korku değil midir?

Tevfik Fikret Bey nazımda⁵⁹ bir “autorité”dir. Fakat Osmanlıca nazmında... O aruzu ile Enderun Lisanını tamamı⁶⁰ bir telife uğraştı. Ve şüphe yok, çok muvaffak oldu; yalnız bir şeyi, mühim bir şeyi ihmal ediyordu. Rihafa[?] {Zihafa} (yani kısa okumak kusuruna) meydan vermemek için -kendisinden evvel gelen bütün şairler gibi- medli⁶¹ Arapça ve Acemce kelimelerin bir hecesini ikiye iblağ ettirerek⁶² uzatıyordu.

Yüzünde gölgesi meşhûd⁶³ çektiği mihenin!⁶⁴

Buradaki “meşhûd” ne fena çekiliyor! Değil mi? Fakat Arapça olduğu için kısa okunsa daha fena olurdu; çünkü bir kere kelime Arapça... Sonra bizim İstanbul’umuzda latif ve küçük bir med⁶⁵ vardır; ne yapmalı? İşte Ali Canip Bey onu buluyor:

Kaldırımlar bütün sükût, uyku...

Bakınız, burada uzun okunacak “sükût” kelimesi var; kısa okunmuyor. Türkçenin hafif meddi muhafaza edilmiş; Fakat Fikret Bey’in “meşhûd”un-

55 Muvafakat eden/onaylayan, razı.

56 Hartmann “burada her şeyi altüst eden bir dizgi yanlışı var” cümlesinden sonra “Türk dizgicilerin huda ve chuda yazarken baştaki he ile ha arasındaki farkı anlamalarının mümkün olmadığı görülmektedir, her sayfada yanlış yazılmış sözcükler bulunmaktadır” der. Ancak Hüda-nâşinas ile gemi kaptanı anlamına gelen na-hüda sözcüklerinin başındaki h harfleri aynı biçimde yazılmaktadır. Burada yanlışdır ama metnin bütünü için eleştirisi haklı ve doğrudur. Her sayfada yanlış ya da eksik yazılmış sözcükler vardır.

57 Bütünüyle güceniklik tozuyla dolu, kaplı.

58 Gençliğin en son ümidi.

59 Şiirde.

60 Bütüncül.

61 Uzun okunan, uzatılan.

62 Çıkartarak.

63 Gözlemlenen, tanık olunan.

64 “Mihnet” çoğul biçimi, sıkıntılar anlamında.

65 Uzatma.

daki ecnebi meddi gibi değil... O ne yapıyor? Medli Arapça ve Acemce kelimeleri ya:

1-Meful⁶⁶ veyahut muzaf⁶⁷ hâlinde getiriyor.

2-Veyahut da bu kelimelerden sonra elifli bir kelime...

Ali Canip Bey Türk şivesini aruza da uyduruyor. Bu muvaffakiyet neci{?} {şüphesiz}⁶⁸ ve tamamıyla kendisine aittir. Tefvik Fikret Bey nazımda hari-ka olan iktidarına rağmen Türk şivesini ihmal etmiş, hatta bazı kelimeleri iki türlü kullanmak garabetini göstermiştir – bir misal:

Kenan köyüne “yâre”li dönmüş geliyordu.

Krizantem içimde bir “yara”dır.

Birisi [ikincisi] Türk şivesiyle, birisi değil...[Tabii yalnızca *yara* söyleyişi Türkçedir; aslında *yâre* demek gülünç kaçıyor; birinci dize rubai vezniyle yazılmış. Söz konusu vezin için Rückert’in *Poetik* adlı çalışmasının 387. sayfasına bakınız. İkinci dizinin vezni ise hafif bahrinde. Bu vezin için de yine aynı çalışmanın 386. sayfasına bakınız.]

66 Tümleç.

67 Tamlanan.

68 “Neci” bir dizgi yanlışı olmalı, Uyguner bu sözcüğün bulunduğu cümleyi “Bu muvaffakiyet şüphesiz tamamıyla kendisine aittir.” biçiminde okumaktadır.; bk. *Ömer Seyfettin: Sanat ve Edebiyat Yazıları*, s. 46. Hartmann bu dizgi yanlısını atlayarak söz konusu cümleyi Almancaya “das ist ein Erfolg, der ihm allein angehört/Bu muvaffakiyet tamamıyla kendisine aittir” biçiminde aktarmaktadır.